

PRIJEDLOG ZA FILIPPA ZANIBERTIJA U ŠIBENIKU

Radoslav Tomić

UDK 75(451/459:497.13)
„16” 929 Zaniberti, F.
Izvorni znanstveni rad
Radoslav Tomić
Regionalni zavod za zaštitu
spomenika kulture, Split

Oltarnu sliku „Bogorodica s Djetetom, sv. Katarinom Aleksandrijskom, sv. Katarinom Sijenskom, sv. Marijom Magdalenom i sv. Vinkom Ferarskom” u šibenskoj crkvi sv. Dominika, koja je do sada bila smatrana djelom Jacopa Palme Mladega, autor pripisuje Filippu Zanibertiju (1585-1636), učeniku Santa Perande, od kojega je već otprije bila poznata oltarna pala „Sv. Fabijan, sv. Sebastijan, sv. Lucija i sv. Dominik” u šibenskoj katedrali. Slika u sv. Dominiku se nalazi na rezbarenom drvenom oltaru s grbom dominikanca i šibenskog biskupa F. V. Arrigonija koji je u crkvi i pokopan u kamenoj grobnici uz sami oltar, te je očito biskup i naručilac odbiju slika, tim više što je i on kao i slikar Zaniberti rođen u Bresciji.

Oltarna pala u šibenskoj dominikanskoj crkvi koja prikazuje Bogorodicu s Djetetom, sv. Katarinom Aleksandrijskom, sv. Katarinom Sijenskom, sv. Marijom Magdalenom i sv. Vinkom Ferrerskim tradicionalno se pripisivala Palmi Mlademu te se o njoj nije opširnije pisalo u dosadašnjim radnjama o starijem slikarstvu u Dalmaciji, vjerojatno zbog uvjerenja da je riječ o njegovom sigurnom djelu.¹ Nakon dviju opširnijih monografija posvećenih Jakopu Palmi Mladem kojima je dobiven jasniji uvid u njegov opsežan opus, jasnije se uočava da nije moguće naći slično-

¹ O slikama Jacopa Palme Mladeg u Dalmaciji postoji već obilna literatura. *C. F. Bianchi*, *Zara Cristiana* 1-2, Zara 1877, 1879; *G. Sabalich*, *I dipinti nelle chiese di Zara*, Zara 1906; *Sabalich*, *Pitture antiche di Zara*, Zara 1912; *G. Bersa*, *Guida storica-artistica di Zara*, Trieste 1926; *C. Ceccheli*, *Zara*, Catalogo delle cose d'arte e di antichità d'Italia, Roma 1932; *D. Westphal*, *Malo poznata slikarska djela XIV do XVIII stoljeća u Dalmaciji*, Rad JAZU 258, Zagreb 1937; *C. Fisković*, *Historički i umjetnički spomenici u Škripu na Braču*, Jadranski dnevnik, Split 1938, br. 95; *K. Prijatelj*, *Barok u Splitu*, Split 1947; *K. Prijatelj*, *Djela Palme Mladeg i mletačkih manirista u Dalmaciji*, *Mogućnosti* II, 11, Split 1955, 849-854; *K. Prijatelj*, *Le opere di Palma il Giovane e dei manieristi veneziani in Dalmazia, Venezia e l'Europa*, Venezia 1956, 294-296; *K. Prijatelj*, *Umjetnost 17-18. stoljeća u Dalmaciji*, Zagreb 1956; *K. Prijatelj*, „Posljednja večera” u franjevačkom samostanu na Hvaru, *Mogućnosti* III, Split 1956, 2, 212-219; *K. Prijatelj*, *Dvije kopije Tizianovih djela u Dalmaciji*, *Mogućnosti* IV, Split 1957, 5, 368-371; *K. Prijatelj*, *Pala „Silaska sv. Duha” Palme Mladega u Omišu*, VAHD LVI-LIX/2-Abramičev zbornik II, Split 1954-1957; *G. Gamulin*, *Posljednja večera od Matteja Ingolija u franjevačkom samostanu u*

sti između šibenske slike i Palminih djela.² Tipologija lica, oslikavanje draperije, kolorit pa i sam potez ne pokazuju izravnu bliskost s Palmom kojega je opus u cjelini konzistentan i povezan, fizionomije jasno razrađene, jedinstvene i međusobno slične, a kolorit, iako ovisan o prethodnicima, posebno Tizianu, osoban i specifičan. Šibenska slika u cjelini pokazuje da je nastala početkom 17. stoljeća u razgranatim mletačkim radionicama koje su se množile manjim i osrednjim slikarima nakon smrti velikih imena cinquecenta.

Predlažem da se slika izuzme iz kataloga Palminih djela i pripisujem je mletačkom slikaru Filippu Zanibertiju, od kojeg je u Šibeniku poznata već jedna pala u katedrali s prikazom sv. Sebastijana, sv. Fabijana, sv. Lucije i sv. Dominika.³ Filippo Zaniberti nije sustavnije proučavan. Bit će tome razlog prvenstveno skroman slikarski opus sačuvan nakon njegovog kratkotrajnog života. Rođen u Bresciji 1585, s 14 godina dolazi u Veneciju gdje ulazi u radionicu Sante Perande u kojoj je kolega našem slikaru Mateju Ponzoniju Pončunu, kako je zabilježio već Carlo Ridolfi u životopisima slikara Venecije od 14. do 17. stoljeća.⁴

U bratovštinu slikara upisan je 1616. do 1629. godine kao „Filippo di Peranda Zamberti”, a umro je 1636. godine.⁵ Iako je autor slika svjetovnog i religioznog karaktera, nije moguće stvoriti posve jasnu stilističku poziciju u kontekstu onodobnog slikarstva Venecije i njenog zaleđa odakle je bio i sam Zaniberti, ali je i danas točna Fioccola misao da je to „dobro slikarstvo, kompromis između starog

Hvaru, Radovi seminara za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta 1, Zagreb 1958, 6-13; *G. Gamulin*, Due dipinti di Palma il Giovane, *Paragone*, 115, Firenze 1959, 50-53; *G. Gamulin*, Ritornado su Palma il Giovane, *Arte antica e moderna* 13-16, Firenze 1961, 259-266; *K. Prijatelj*, Kulturni spomenici otoka Brača, Novi vijek, Brački zbornik 4, Supetar 1960; *G. Gamulin*, Nastavljajući studij Palme Mlađeg, *Rasprave SAZU* 5 (Hauptmanov zbornik), Ljubljana 1966, 345-348; *K. Prijatelj*, Opet oko hvarske Posljednje večere, *Peristil* 12-13, Zagreb 1969-1970, 112-116; *G. Gamulin*, Pabirci za maniriste, *Peristil* 20, Zagreb 1977, 59-70; *C. Fisković*, Talijansko-jugoslavenski odnosi u likovnim umjetnostima, *Forum IX*, Zagreb 1970, br. 12; *C. Fisković*, Hvarska katedrala, Split 1976; *I. Petricioli*, Stalna izložba crkvene umjetnosti, Zadar 1980; *I. Petricioli*, O važnijim umjetninama u franjevačkom samostanu u Zadru, *Samostan sv. Frane u Zadru*, Zadar 1980; *K. Prijatelj*, Barok u Dalmaciji, u *Horvat-Matejčić-Prijatelj*, Barok u Hrvatskoj, Zagreb 1982, 800-807; *K. Prijatelj*, Palmina pala u Osoru i jedna kopija po Palmi na Čiovu, *Studije o umjetninama u Dalmaciji IV*, Zagreb 1983, 55-57; *K. Prijatelj*, Omiške oltarne pale oko Palme Mlađeg, *PPUD* 24, 99-123; *C. Fisković*, Palma il Giovane na Orebičima i u Splitu, *Radovi Zavoda JAZU u Zadru* 29-30, 1983, 101-111; *G. Gamulin*, Prijedlozi i upozorenja za Palmu Mlađega, *PPUD* 25, Split 1985, 207-218; *I. Petricioli*, Katedrala sv. Stošije – Zadar, 1985; *T. Raukar – I. Petricioli – F. Švelec – Š. Peričić*, Zadar pod mletačkom upravom, Zadar 1987, 555; *Povratak Palme Mlađeg*, Katalog izložbe, Split 1988; *M. Klaić*, Pala „Gospina Uznesenja” Palme Mlađeg u Kaštel Lukšiću, *Kaštelanski zbornik* 1, Kaštela, 1987, 73-83.

² *N. Ivanoff – P. Zampetti*, Giacomo Negretti detto Palma il Giovane, I pittori bergamaschi, Bergamo 1980; *S. Mason Rinaldi*, Palma il Giovane, Milano 1984;

³ Sliku izuzima iz Palminog opusa na osnovi fotografije *S. Mason Rinaldi*, Palma il Giovane, Milano 1984. Sliku autorica neodređeno pripisuje mletačkom slikarstvu seicenta.

⁴ *C. Ridolfi*, *Le Meraviglie dell'arte ovvero le vite degli illustri pittori veneti e dello stato*, Venecija 1648.

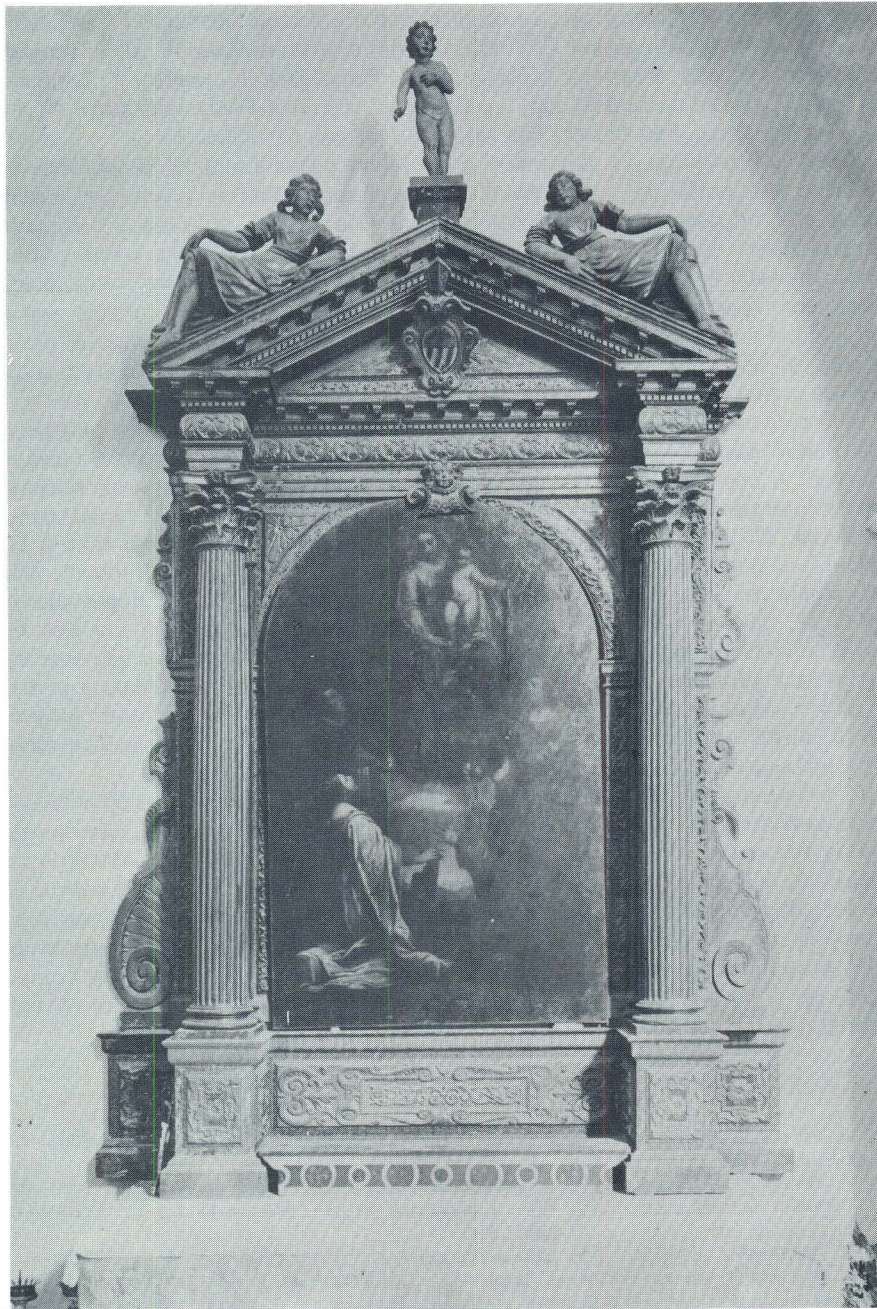
⁵ *R. Pallucchini*, *La pittura Veneziana del Seicento*, Milano 1981, vol. 1, 84-86; *R. Pallucchini*, *Per il Ponzoni e lo Zaniberti*, *PPUD* 21 (Fiskovićev zbornik 1), Split 1980, 468-474; *N. Ivanoff*, *Un ignoto fregio del Seicento con i Fasti di Tommaso Mocenigo*, *Arte Veneta* 19, 1965.

Filippo Zanicchi, Bogorodica s Djetetom, Sv. Katarinom Aleksandrijskom, Sv. Katarinom Sijenskom, Sv. Marijom Magdalenom i Sv. Vinkom Fererskim, Šibenik, Crkva sv. Dominika

Filippo Zaniiberti, Bogorodica s Djetetom, sa Sv. Agatom i drugim svecima, Castelcucco (Treviso), crkva sv. Lucije

Oltar biskupa Arrigonija, Šibenik, Crkva sv. Dominika

di novog”:⁶ Taj tradicionalizam i kompromisnost pokazuje uostalom i Zanibertijeva potpisana pala u šibenskoj katedrali, u izvjesnom smislu kompozicijski nevješto zamišljena; između snažnog obnaženog sv. Sebastijana i monumentalizirajućeg sv. Fabijana u raskošnoj draperiji, izgubljeni su, smanjeni i neizraziti likovi sv. Lucije i sv. Dominika, kao da su rađeni naknadno po želji naručioca.⁷

Na pali u dominikanskoj crkvi u prednjem planu dominira lik poklekle sv. Katarine Aleksandrijske u raskošnoj, sjajnoj draperiji haljine i velu koji padaju preko leđa, otkrivajući obnažena ramena i vrat. Na glavi joj je kruna, a u ušima biserne naušnice. Uz nju je sv. Katarina Sijenska s ljiljanom u rukama, u redovničkoj odjeći, upirući, kao i sv. Katarina Aleksandrijska, pogled prema Bogorodici. Marija Magdalena, zaogrnuta draperijom i uzdignute glave drži posudu u rukama, dok je sv. Vinko Ferrerski s plamenom u ruci. Duboko iza njih otvara se krajolik prema otvorenom horizontu i rasvijetljenom nebu na kojem u visini sjedi Bogorodica lije-pog lica punog miline, držeći malog Krista.

Navedena slika je Zanibertijevo djelo i izrazito je blisko njegovoj potpisanoj i datiranoj pali „Bogorodica s Djetetom kruni sv. Luciju, sa sv. Agatom i drugim svecima” u crkvi sv. Lucije u Castelvuccu kraj Trevisa,⁸ koja je zapravo seicent-ska reinterpretacija Veroneseove čuvene slike „Mistično vjenčanje sv. Katarine” (Venecija, Galleria dell’Accademia).⁹ Sličnosti između Zanibertijevih slika u Castelvuccu i dominikanskom samostanu u Šibeniku su višeslojne: tipologija lica, oslikavanje draperije i neba, kompozicijska i koloristička bliskost. Bogorodice su tipizirane, nježnog i mekog lica, bucmasto dijete nestašne kose i ljupkog lica. Sv. Lucija je glatke, duge, plave, valovite kose, debelog vrata i brade, snažnijeg nosa kao i sv. Agata na drugoj strani slike. Upravo lik Agate s pale u Castelvuccu podsjeća na sv. Katarinu Aleksandrijsku u Šibeniku: od impostacije do fizionomijske sličnosti; uostalom šibenski sv. Vinko Ferrerski, gotovo „vlažne” kolorističke osobitosti, upućuje na lik nepoznatog sveca na „Krunjenju sv. Lucije”.¹⁰

Odgojen kod učitelja sklonog osjenčenjima, prijelazima i nježnim iznijansiranim i mekim preljevima više nego li otvorenom koloritu, Zaniberti je, iako se ugledao na Veroneseovu raskošnu i blještavim koloritom naslikanu palu „Mistično vjenčanje sv. Katarine”, stišao sjaj i prigušio svečanost kolorita velikog uzora. Uz sve to, „Bogorodica sa svecima” u Šibeniku prvenstveno se izdvaja iz korpusa mnogobrojnih manierističkih i ranobaroknih pala u Dalmaciji pročišćenim koloritom bijelih, zelenih, narančastih i žutih boja ostvarenih u skladnoj i uravnoteženoj kompoziciji koja je nastojala sačuvati simetriju, izbjegavajući ne samo dramatiku već i gomilanje suvišnih detalja.

⁶ G. Fiocco, Die Venezianische Malerei des Siebzehnten und des Achtzehnten Jahrhunderts, Leipzig, 1929.

⁷ A. Dudan, La Dalmazia nell’arte Italiana II, Milano 1922, 393; D. Westphal, n. dj., 46. Autorica donosi reprodukciju slike i kratko i točno analizira to Zanibertijevo djelo. K. Prijatelj, Barok u Dalmaciji, 1981, 810.

⁸ R. Pallucchini, La pittura Veneziana del Seicento II, Milano 1981, sl. 214, str. 527.

⁹ G. Piovene-R. Marini, Veronese, Milano 1968, fot. XLVIII. Prilično loša kopija Veroneseova originala izložena je u novouređenoj zbirci župne crkve sv. Nikole u Perastu.

¹⁰ Izvjesnu stilsku povezanost ovi likovi imaju s Pončunovim likom sv. Dominika na slikama „Čudo u Surianu” u dominikanskoj crkvi u Korčuli i Splitu. Usp. K. Prijatelj, Matej Ponzoni – Pončun, Split 1970.

Filippo Zaniberti, Sv. Fabijan i sv. Sebastijan sa sv. Lucijom i sv. Dominik, Šibenik, katedrala

Šibenska slika je još uvijek na drvenom pozlaćenom i rezbarenom oltaru kavi se javljaju u dalmatinskim crkvama od 16. do 18. stoljća, možda najviše upravo u Šibeniku gdje je aktivan rezbar Jerolim Mondela.¹¹ Dva kanelirana stupa na visokim bazama i korintskim kapitelima nose trokutni zabat na kojem sjede dvije anđeoske figure. U zabatu oltara je u kartuši baroknog oblika grb šibenskog biskupa Francesca Vincenza Arrigonija (1599-1626). Horizontalna greda, na kojoj se između dviju zvijezda nalaze početna slova biskupovog prezimena AR, dijeli štit grba u dva dijela. U donjem su dijelu naizmjenično postavljene kose bijele i crvene grede, dok se u gornjem dijelu raskrtilo orao. Grb u vrhu kruni biskupska mitra. Da je uisti- nu riječ o Arrigonijevom grbu svjedoči njegova kamena grobnica uz sami oltar.¹²

Prema iznesenim podacima može se iznijeti slijedeće: dominikanac Francesco Vincenzo Arrigoni bio je, kao i slikar Filippo Zaniberti, iz Brescije te je kod poznatog slikara naručio oltarnu palu za oltar koji također on naručuje, označivši ga grbom, za crkvu koja pripada njegovom redu u kojoj se i pokapa u kamenoj grobnici. Sada je jasna i prisutnost sv. Vinka Ferrerskog na slici, biskupovog imenjaka. Tako uostalom treba protumačiti i prisutnost Zanibertijeve slike u šibenskoj katedrali koju naručuje isti biskup, davši da se na njoj naslika i sv. Dominik, utemeljitelj reda kojem pripada F. V. Arrigoni.¹³

Na taj nam način postaju jasne okolnosti narudžbe i bivaju bliže umjetnine u Šibeniku, a slike se uklapaju i u širi povjesno-kulturološki kontekst gradske sredine. Zanibertijev opus povećava se jednom vrijednom slikom koja je naručena pred kraj biskupova života, dakle prije 1626. godine, a sam biskup, za kojeg Farlati

¹¹ A. Dudan također ističe ovu činjenicu i datira „... antico bell'altare di legno dorato...“ u 16. stoljeće. Za oltare usp. *K. Stošić*, Sv. Križ u Šibenskom Docu, Šibenik 1933; *K. Stošić*, Oltari u crkvi sv. Franje u Šibeniku, Novo doba, Split, 24. XII, 1930; *K. Prijatelj*, Barok u Dalmaciji, 765-766.

¹² U niši je koso postavljen poklopac kamenog groba. Nevješto i tvrdo klesan biskupov ležeći lik u punom ornatu s pastoralom i mitrom ima na dnu, ispod nogu isti grb koji se javlja na obližnjem oltaru na kojem je opisana slika. Na okviru niše teče natpis: FRI. VIN^O. ARIGONO. DE BRV: BVS BRIXEN. SACRE. THEOLO. MAGI^O: ORD:^S PRE: RVM EPO. SIBENICEN. F. F. F. F. *D. Farlati*, Iliricum Sacrum 4,17, 484. Autor bilježi da je biskup Arrigoni pokopan u dominikanskoj crkvi ispred oltara sv. Vinka Ferrerskog u mramornu grobnicu na kojoj je uz natpis i biskupov grb. Upravo on zapošljava Jerolima Mondelu 1622. g. u izradi propovjedaonice u katedrali i ormara u sakristiji, pa nije isključeno da Mondela radi i Arrigonijev oltar u dominikanskoj crkvi. Usp. Folium Dioecesanum organum Curiae Episcopalis Sibenicensis, Septembris 1891, N. us 9.

¹³ Na glavnom oltaru iste crkve donedavno je stajala slika Carla Ridolfija „Bogorodica Presvetog Ružarija sa sv. Dominikom i sv. Katarinom Sijenskom“. Središnji lik Bogorodice s Djetetom ne pripada C. Ridolfiju. Usp. *K. Prijatelj*, Dvije Ridolfijeve pale „Gospe od Ružarija“, Peristil 8-9, Zagreb 1965/1966, 118-121. On tu piše da „Madona na šibenskoj slici nije njegova“. Riječ je zapravo o replici, ili točnije varijanti Bogorodice s Djetetom s pale koju naručuje F. V. Arrigoni. Ako je i ovu sliku naslikao F. Zaniberti, što izgleda jedino logično, nisu ipak jasne okolnosti ovakvog kolažiranja, tim više što su Zaniberti i Ridolfi suvremenici. Ridolfi je rođen 1594. g. a umire 1658. g. Nije li možda Zanibertijeva Bogorodica s Djetetom došla usred Ridolfijeve pale portante, umjesto neke starije ikone? Za Zanibertijevu sliku koja je sada u katedrali *J. Stošić* navodi da se nalazila u crkvi sv. Spasa. Ona je skupa s oltarom prema pisanju biskupa A. G. Fosca u katedralu prenesena tek 1826. Usp. *K. Stošić*, Benediktinke u Šibeniku, p. o. iz „Croatia Sacra“ 1934, Zagreb, 1934, 11-12; *A. G. Fosco*, Za cattedrale di Sebenico con il suo architetto Giorgio Orsini, Sebenico, 1983, 68. Osim toga biskup izvještava da je slika popravljena u Beču 1875. godine na poticaj cara Franje Josipa I, nakon njegovog puta po Dalmaciji.

bilježi da je organizirao šest sinoda u Šibeniku, pripada brojnim crkvenim ličnostima koje su se istakle u širenju i njegovanju visoke estetske razine, naručujući vrjednije umjetnine kod domaćih i stranih umjetnika.

UNA PROPOSTA PER FILIPPO ZANIBERTI A ŠIBENIK

R. Tomić

Al passaggio dal XVI al XVII secolo furono ordinati ai pittori veneziani numerosi dipinti per le chiese e i conventi della Dalmazia. Era particolarmente ricercato il famoso pittore Jacopo Palma il Giovane, del quale si sono conservati in Dalmazia una ventina di dipinti. La pala d'altare della Madonna con il Bambino, S. Caterina d'Alessandria, S. Caterina da Siena, S. Maria Maddalena e S. Vincenzo Ferreri nella chiesa di San Domenico a Šibenik è stata tradizionalmente attribuita a Palma il Giovane. Dopo lo studio sistematico dell'opus dell'artista il dipinto di Šibenika dovrebbe esserne escluso. L'autore propone l'attribuzione al finora meno conosciuto Filippo Zaniberti, allievo di Sante Peranda. Questo pittore nato a Brescia nel 1585 e morto nel 1636 non ha al suo attivo un gran numero di opere, ma nella cattedrale di Šibenik vi è un suo dipinto firmato, noto da tempo, con S. Fabiano, S. Sebastiano, S. Domenico e S. Lucia. Commissionò i dipinti il vescovo di Šibenik, il domenicano Francesco Vincenzo Arrigoni (vescovo di Šibenik dal 1599 al 1629). Su un altare ligneo in San Domenico vi è anche lo stemma vescovile, accanto all'altare la lapide sepolcrale in pietra del vescovo. La pala di Šibenik e particolarmente vicina al dipinto, firmato è datato, dello Zaniberti „L'incoronazione di S. Lucia e altri santi” a Casteluco (Treviso) e fu eseguita poco prima che morisse il vescovo nel 1626.